

Адреса для листування: а/с 914, м. Львів, 79008, Україна. Адреса: вул. І. Франка, 9, 1а, м. Львів, 79005, Україна
Тел./факс: +(38) 032-225-76-82. Тел.: +(38) 032-275-15-34. Електронна скринька: office@epl.org.ua. Вебсайт: epl.org.ua

**Міністерство захисту довкілля та
природних ресурсів України**

**Директорові департаменту
екологічної оцінки
ШИМКУС Марині**

вул. Митрополита В. Липківського, 35 03035, м. Київ,
електронна адреса: OVD@mepr.gov.ua

Зауваження та пропозиції

**до Звіту з оцінки впливу на довкілля щодо планованої діяльності “Нове будівництво та експлуатація об’єктів енергетики, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергетики (вітрової електричної станції) на території Тур’є-Реметівської сільської ради Ужгородського району Закарпатської області (за межами населеного пункту).”
Справа 8343.**

**Дата офіційного оприлюднення в реєстрі ОВД звіту з ОВД по справі 8343 –
23.12.24р.**

Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» надає зауваження та пропозиції в порядку Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» до Звіту ОВД щодо планованої діяльності **Нове будівництво та експлуатація об’єктів енергетики, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергетики (вітрової електричної станції) на території Тур’є-Реметівської сільської ради Ужгородського району Закарпатської області (за межами населеного пункту)** (надалі - Звіт ОВД).

Звіт з ОВД підготовлено з низкою серйозних порушень вимог чинного законодавства, що є підставами для відмови у видачу висновку згідно ч. 1 ст. 4 та ч. 5 ст. 4-1 Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” та з низькою якістю оцінки впливу на довкілля, що не достатні для прийняття висновку з оцінки впливу на довкілля, наявністю підстав для визнання планованої діяльності недопустимою на території полонини Руна.

У звіту відсутні підписи виконавців Звіту, чим порушено вимоги п. 8 ст. 6 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» та Додатку 4 Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля.

Відсутність згадки про містобудівну документацію та звіт про СЕО. Згідно із Загальними Методичними Рекомендаціями щодо змісту та порядку складання звіту з оцінки впливу на довкілля, в ОВД рекомендується враховувати матеріали, у яких визначаються рішення щодо планованої діяльності, наприклад: матеріали, розроблені до початку проєктних робіт (далі - передпроєктні матеріали); матеріали, що є необхідними для обґрунтування інвестицій і розроблені до початку робіт з розроблення інвестиційного проєкту (далі - передінвестиційні матеріали); матеріали, розроблені у складі проєктних робіт, у тому числі (за наявності), проєктна документація на будівництво об'єктів (включаючи нове будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, капітальний ремонт), проєктно-кошторисна документація на будівництво і реконструкцію підприємств, установок, полігонів, комплексів, споруд, інших спеціально відведених місць чи об'єктів; проєкти організації та розвитку лісового господарства; інше. В ОВД рекомендується розглядати і враховувати результати стратегічної екологічної оцінки, якщо остання здійснювалася щодо документа державного планування (включаючи зміни до документа), дія якого поширюється на дану плановану діяльність (об'єкт).

У даному звіті з ОВД немає згадки ні про Детальний план території (надалі – ДПТ), який розроблявся на замовлення Тур'є-Реметівської сільської ради та затверджувався у травні 2024 року, ні про звіт про СЕО, що складався щодо даного ДПТ.

Недооцінка та применшення площі впливу здійснення планованої діяльності. При оцінці потенційних впливів ВЕС на природні комплекси полонини Руна важливо враховувати, що ці впливи стосуються не лише вітрових установок та площі під ними, але й всіх пов'язаних з ними об'єктів інфраструктури: під'їзних доріг, будівельних конструкцій, тимчасових споруд підрядників, підземних ліній електропередачі, їхніх опор, трансформаторних підстанцій, а також місць складування ґрунтів та будівельних матеріалів. Зокрема в звіті вказано, що площа планованої діяльності становить 17,9 га, однак, це площа лише земельних ділянок під вітроустановки, що не включає в себе додаткові дороги на полонині Руна, відповідно до Звіту 28 км доріг до кожної вітроустановки, шириною до 5 метрів – площа 14 га (на сторінці 32 Звіту зазначено: “Реалізація Проєкту потребує будівництва під'їзних технологічних доріг в межах Полонини Руна для проїзду до майданчиків будівництва ВЕУ загальною довжиною приблизно до 28 км, шириною – до 5 м, необхідних для доставки обладнання та подальшої експлуатації вітрової електростанції. Будівництво технологічних під'їздів і з'їздів (виїздів) включає наступні види робіт: - підготовчі роботи (зняття ґрунтового-рослинного ґрунту для створення земполотна); - земляні роботи;”).

А також довжина підземних ліній електропередач 33,2 км, під які буде вирито спеціальні канали глибиною 1 метр, й для цього також буде задіяна важка техніка, що створить

додатковий вплив на природні комплекси полонини Руна, зруйнує рослинний та ґрунтовий покрив.

Ділянки, зайняті ВЕУ, відповідно до проєкту займають площу 0,6 га, проте завезення великогабаритних запчастин, розміщення будівельної техніки та тимчасове складування будівельних матеріалів стають причиною залучення до процесу спорудження ВЕС значно більших площ, ніж самі ділянки під ВЕУ. Це призводить до пошкодження екосистем на значно більших площах.

Одним із важливих аспектів шкоди, яка наноситься будівництвом ВЕС ґрунтовому покриву, є прокладання комунікацій, які закопуються під землю на глибину 1-1,2 метри. Для комунікацій не виділяють земельних ділянок, і роботи на них вважаються тимчасовими. Проте, в гірських регіонах руйнування структури ґрунту та рослинного покриву стає причиною ерозійних процесів. Рослинний покрив відновлюється дуже повільно, що може призвести до ще більшої активізації змиву ґрунтів та ризиків розвитку зсувних процесів. Відповідно до Звіту сторінка 41: "ВЕУ підключатимуться за допомогою підземних кабелів середньої напруги (35 кВ) і волоконно-оптичних кабелів управління та зв'язку. Всі кабелі будуть виконуватися в траншеях на глибині не менше 1 м. Проєктом передбачено укладання волоконно-оптичних кабелів управління та зв'язку у тих же траншеях, що і силові кабелі. Таким чином буде зменшений вплив будівельних робіт на ґрунт і на рослинність на території проєктування. До початку риття траншей проводиться зняття ґрунтово-рослинного шару ґрунту з переміщенням в бурти для тимчасового складування. Мінеральний ґрунт складається окремим кавальєром ближче до бровки траншей."

Подання недостовірної інформації щодо впливу на ґрунти та рельєф. На сторінці 105 Звіту зазначено: "Таким чином, внаслідок проведення будівництва об'єкта планованої діяльності зазначені землі не зазнають змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід. Під час розміщення об'єкту планованої діяльності шкідливий вплив на ґрунти оцінюється як допустимий".

У звіті фігурує важка техніка та екскаватори (Стор 39 Звіту: "Риття котлованів під фундаменти виконуватиметься екскаватором із зворотною лопатою. Виконання робіт з переміщення ґрунту, зворотної засипки котловану, буде проводитися за допомогою бульдозера та екскаватора. Розроблений ґрунт транспортуватиметься автосамоскидами в резерв), які будуть задіяні для зведення котлованів під фундаменти ВЕС, а також створення підземної лінії електропередач. За таких умов при роботі екскаваторів та їх заглибленні на 4 метри неможливо вийняти ґрунтові профілі та потім їх обережно покласти, пошарово зберігши структурну матрицю ґрунту як одного цілісного тіла, не змішуючи горизонти та не знищивши рослинний покрив. До того ж в заходах вказано про повторне засадження ґрунтів. Якщо їх мали витягати пошарово, то мали й зберегти перший горизонт з дерниною, який відіграє важливу роль у функціонуванні ґрунтів та є їх невід'ємною частиною. Таке трактування ґрунтозахисних та ґрунтозберігаючих заходів у звіті свідчить про некваліфікований підхід та надання завідомо неправдивої інформації. Також в звіті не проаналізовано статистичні дані щодо кількості днів з несприятливими погодними умовами, що ускладнюватиме роботу та проїзд важкої техніки та становитиме додатковий вплив та ризик посилення ерозійних процесів.

Оскільки ґрунт є природною системою, що складається з морфологічних елементів різного рівня (генетичні горизонти, новоутворення, включення та ін.), для яких характерна різна структура, його руйнація є неминучою при бетонуванні ділянок біля вітроустановок, а також при проведенні інших інженерних робіт, зокрема з метою попередження зсувів, ерозії, просідання та ін. Зняття верхнього шару ґрунту порушить його структуру та призведе до негативних наслідків для його біокосної матриці.

У звіті з ОВД подано **недостовірну та суперечливу інформацію щодо наявності особливо цінних груп ґрунтів** на території, де буде здійснюватися планована діяльність.

Так, на стор.97 Звіту вказано, що згідно досліджень, *ґрунтовий покрив на земельних ділянках, щодо яких передбачена процедура зміни цільового призначення, представлений Дерново-буроземними супіщаними середньощебенюватими ґрунтами полонинського поясу (вище 1100 м над рівнем моря), які відносяться до 189вж агропромислової групи і не належать до особливо цінних ґрунтів Закарпатської області (проте в додатках немає таких досліджень, і немає посилань на дату проведення таких досліджень, виконавців, а також те, чи такі дослідження проводилися для 26 відокремлених одна від одної земельних ділянок під кожну ВЕУ).*

На стор. 276 звіту з ОВД вказано, що: Ґрунтовий покрив представлений бурими гірсько-лісовими та дерново- буроземними неглибокими ґрунтами. А ці типи ґрунтів, відповідно до Переліку особливо цінних груп ґрунтів (Наказ Держкомзему України від 06.10.2003 N 245) відносяться до особливо цінних.

На стор. 270 звіту з ОВД також вказано, що на досліджуваній території наявні бурі гірсько-лісові та дерново-буроземні ґрунти, що є особливо цінними ґрунтами. До звіту ОВД не додано дослідження ПП «Закарпатський інститут землеустрою» «Технічні звіти щодо ґрунтово-агро-хімічного обстеження земельної ділянки, загальною площею 0,6000 га, розташованої в Ужгородському районі на території Тур'є-Реметівської сільської ради,.... », які підготовлені щодо всіх 30ти ділянок під ВЕУ.

У додатках до звіту з ОВД (стр.945) є звіт Ужгородського національного університету , і там в розділі «Ґрунти» вказано, що на полонині Руна є гірсько-лісові бурі ґрунти, тобто цінні ґрунти. Проте автори звіту з ОВД заперечують наявність на полонині Руна особливо цінних ґрунтів, і подають в звіті суперечливу інформацію та не здійснили належну оцінку впливу на особливо цінні ґрунти.

Більше того, оцінка якості ґрунтів проводилася лише щодо 30 ділянок під ВЕУ, а оцінка впливу на ґрунти та якість самих ґрунтів, де буде прокладено більше 28 км під'їзних доріг, та більше 30км кабелів - не проведена.

Просимо також зауважити, що **вплив на рельєф** місцевості під час зведення котлованів та риття траншей й прокладання доріг буде присутнім, оскільки відбуватимуться порушення будови схилів, утворення нових антропогенних форм рельєфу, насипів, а також активізація ерозійних процесів та утворення ерозійних форм рельєфу.

Згідно зі звітом з ОВД, планована діяльність також включає діяльність у частині зміни цільового призначення земельних ділянок і належить до другої категорії видів діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля за частиною 3 статті 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Проте в Звіті з ОВД **відсутнє обґрунтування необхідності вилучення таких земель для несільськогосподарських потреб.** У разі зміни цільового призначення земель сільськогосподарського призначення, рекомендується наводити обґрунтування необхідності вилучення таких земель для несільськогосподарських потреб, враховуючи вимоги законодавства про охорону земель щодо необхідності такого обґрунтування у випадку зміни цільового призначення земель сільськогосподарського призначення.

Недооцінка ризиків впливу планованої діяльності на природні комплекси. На сторінці 20 Звіту з ОВД однією з цілей планованої діяльності прописано «втілення в життя заходів щодо зниження потенціалу несприятливих впливів на оточуюче середовище», вважаємо це твердження невідповідним, оскільки під час зведення ВЕС буде пошкоджено природні комплекси та створено ризики розвитку ерозійних процесів.

На сторінці 22 Звіту також зазначено що: «Вітрова енергетика - краще рішення для важкодоступних і віддалених місць, де встановлення вітрових електрогенераторів може бути найкращим і дешевшим рішенням» - це твердження суперечить самій ідеї зеленої енергетики та її меті збереження довкілля. Оскільки найвіддаленіші місця дикої природи є найціннішими природними комплексами та місцями збереження біорізноманіття.

Вплив на біорізноманіття. На сторінці 53 Звіту вказано: «Використання біорізноманіття не передбачається. Згідно проведених польових досліджень для спорудження ВЕС на зазначеній території за умови дотримання рекомендованих заходів особливих протипоказань не виявлено».

Під час проектування ВЕС та її інфраструктурних об'єктів розробники не повністю враховують різноманіття негативних впливів будівництва ВЕС на довкілля. Зокрема, зведення та діяльність ВЕС може призвести до нижчеперелічених наслідків. **Зіткнення птахів та кажанів з різними частинами вітрової турбіни або з іншими структурними елементами ВЕС, їх травмування та загибелі.** Рівень ризику залежить від місця розташування ВЕС, природних умов та наявних видів птахів та кажанів. Найвищий ризик мають зіткнення рідкісних та зникаючих видів тварин з довгим періодом життя та низькими репродуктивними показниками.

Загибель від зіткнення, травми, зокрема баротравми через швидке зниження тиску повітря біля рухомих лопатей, та смертельні випадки залежать від розташування ВЕС на шляхах пересування птахів, поблизу водно-болотних угідь, місць відпочинку, годівлі, розмноження. Птахи на міграційних і зимових скупченнях можуть постійно курсувати між кормовими угіддями та поміж водоймами, знову і знову наражаючись на небезпеку. Піки смертності можуть залежати від сезону року, наприклад під час осінньої та весняної міграцій, висоти польоту видів, типу польоту, поведінки, погодних умов, топографії, масштабів та конструкції вітроенергетичних установок (ВЕУ). Потенційні ризики зіткнення потрібно оцінювати в кожному конкретному випадку, а також провести розрахунок потенційного кумулятивного впливу.

З метою попередження цих наслідків потрібно уникати ключових середовищ існування птахів та кажанів, їхніх міграційних шляхів, враховувати погодні умови та топографію місцевості, уникати місць на вершинах гір, де підйомні вітрові умови можуть призвести до зіткнення з ВЕС, враховувати особливості ландшафтів, проводити попередні дослідження.

Турбування тварин та спричиненні їхнього переселення на інші території може призвести до втрати місця існування через візуальні, шумові та вібраційні впливи, а також посилення людської діяльності під час будівельних робіт та технічного обслуговування, відкриття доступу до місцевості через будівництво доріг. Турбування може також викликати такі негативні наслідки як погіршення фізичного стану тварин, через додаткові фізичні навантаження з метою уникання території ВЕС.

Бар'єрний ефект – ВЕС з великою кількістю установок може призвести до порушення зв'язку між місцями годівлі, відпочинку та розмноження, змусити птахів або кажанів змінювати напрямок руху, зокрема під час міграцій, так і під час перельотів на місцевості. Птахи можуть облітати ВЕС на різних відстанях. Що з одного боку допомагає їм уникнути травмування та загибелі, а з іншого збільшує витрати енергії та часу, що впливатиме на фізичний стан, виживання та репродуктивну здатність. Аналогічний вплив ВЕС можуть мати і на інші види тварин.

Деградація та втрата середовища існування. Залежно від проєкту ВЕС та запланованого місця розташування потрібно враховувати природні фактори, оцінювати можливі наслідки втручання в гідрологічні та геоморфологічні процеси, стійкість екосистем до антропогенних впливів. Будівництво інфраструктурних об'єктів ВЕС на природних територіях призводить до фрагментації середовищ існування видів рослин і тварин. Залежно від екологічних характеристик деяких видів це може призвести до утворення "острівних" популяцій, які швидко деградують та зникають.

Кумулятивні ефекти можуть виникати, коли декілька вітрових електростанцій та пов'язана з ними інфраструктура розташовані в межах одного адміністративного району або вздовж міграційного коридору або є результатами комбінованого впливу ВЕС та інших видів діяльності (наприклад промисловості, лісового господарства), фрагментації середовища та ін. Під час проектування ВЕС важливо визначити в який момент накопичена втрата середовища проживання та бар'єрні ефекти матимуть значний вплив, який призведуть до негативних наслідків. Біля полонини Руна розташована гора Пікуй, де зводиться ВЕС Нижні Ворота. Це може створити додаткові негативні наслідки для біорізноманіття та посилити вплив на орнітофауну.

Вплив на орнітофауну. В Звіті зазначено, що є ризики загибелі птахів під час функціонування ВЕС через зіткнення з лопатями вітрогенераторів. Зокрема, через полонину Руна проходять міграційний шлях журавля сірого (*Grus grus*), який охороняється на міжнародному та національному рівнях, занесений до Червоної книги України та Резолюції 6 Бернської конвенції. Розташування вітрових електростанцій на гірських вершинах, до яких відноситься і полонина Руна, значно підвищує ризик зіткнення мігруючих птахів з вітровими турбінами, оскільки в горах мігруючі птахи знижують висоту польоту. Додатково враховуючи, що висота польоту мігруючих птахів

знижується за поганих погодних умов, існує висока ймовірність їх смертельного ураження лопатями вітряків. Оскільки ці види птахів мають малочисельні популяції, а міграційний шлях, який проходить через полонину Руна, вони долають щороку двічі, вітряки, розташовані на ній, створюватимуть суттєву додаткову загрозу збереженню їх гніздових популяцій у цілому ряді країн, зокрема, у Білорусі, Польщі, Литві, Латвії, Естонії, Фінляндії.

Також в звіті зазначено що є ризики загибелі й для інших видів птахів. Просимо зауважити, що встановлення відлякувачів птахів може призвести до негативних наслідків для прилеглих заповідних територій, зокрема орнітологічних, а також прилеглих пралісових ділянок та їх пташиного населення.

Вплив на рукокрилих. В звіті на сторінці 144 зазначено: "Протягом усього періоду досліджень на території планованої діяльності зареєстровано 11 видів рукокрилих. Усі види мають охоронний статус згідно Червоної книги України та міжнародних охоронних списків". На сторінці 146 зазначено, що "Для з'ясування можливих загроз планованої діяльності для популяцій кажанів, проведено аналіз активності кажанів на облікових точках поблизу від точок планованого розміщення ВЕУ. З'ясовано, що найбільші ризики для тварин можуть виникнути на точках 1, 2, 3, 23, 27, 28. На цих ділянках слід передбачити певні обмеження планованої діяльності для мінімізації можливих загроз від планованої діяльності для популяцій кажанів.

У звіті міститься інформація про наявність на території планованої діяльності зникаючих видів, занесених до Червоної книги України та міжнародних охоронних списків. У разі будівництва ВЕС їм загрожує знищення, що є порушенням Закону України "Про Червону книгу України" та міжнародних зобов'язань України. Відповідно до статті 11 Закону України «Про Червону книгу України», охорона об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом урахування спеціальних вимог щодо охорони об'єктів Червоної книги України під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, здійснення оцінки впливу на довкілля. Відповідно до ст. 20 відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, несуть особи, винні у погіршенні, знищенні середовища перебування (зростання) видів тваринного та рослинного світу, занесених до Червоної книги України; незаконному, в тому числі з порушенням вимог виданих дозволів, використанні об'єктів Червоної книги України або їх знищенні; вчиненні інших дій, що завдали шкоди тваринам і рослинам, види яких занесені до Червоної книги України.

У замовника планованої діяльності **відсутні належним чином оформлені права на 26 земельних ділянок**, на яких будуть розміщені 26 ВЕУ, а також на землі під під'їзними дорогами та електрокабелями (хоча б договори сервітуту) на момент складання звіту з ОВД.

Вплив на мікроорганізми. На стор 126 звіту зазначено: "Мікроорганізми та інші безхребетні: поки що мало відомостей про вплив вітряних турбін на мікроорганізми та інші безхребетні. Однак, враховуючи низький рівень впливу вітряних турбін на

навколишнє середовище порівняно з іншими джерелами енергії, очікується, що вплив на ці організми буде мінімальним". Просимо взяти до уваги, що розробниками наведена недостовірна інформація щодо впливу на мікроорганізми. Оскільки в верхньому шарі ґрунту наявне значне різноманіття мікроорганізмів, а через зняття ґрунту та роботу важкої техніки, ці мікроорганізми та середовище їх існування будуть знищені. Також деякі види мікроорганізмів занесені до Червоної книги України. Вплив на мікроорганізми розробниками Звіту не проводився на території планованої діяльності.

Смарагдова мережа. Полонина Руна, на території якої планується здійснення вищевказаної діяльності, є територією-кандидатом в Смарагдову мережу України, статус якої затверджено Секретаріатом Бернської Конвенції «Про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» від 19.09.1979 року (Україна приєдналась до Конвенції у 1996 році відповідно до Закону № 436/96-ВР від 29.10.1996 р.). Окрім цього, на вказану територію поширюється дія Рамкової конвенції «Про охорону та сталий розвиток Карпат» ратифікованої в Україні Законом № 1672-IV від 07.04.2004 р. З огляду на викладене, при плануванні та здійсненні господарської діяльності, на території полонини Руна, суб'єкти господарювання повинні враховувати вимоги вищевказаних нормативно-правових актів та брати до уваги необхідність забезпечення збереження у довготривалій перспективі природних оселищ та видів природної флори та фауни, що підлягають особливій охороні, сприяти збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття.

Планована діяльність буде порушувати вимоги Бернської конвенції, зокрема ст.3, 4, 5, 6, 7 та 10 щодо охорони мігруючих видів, охорони видів та оселищ, адже цінність даної території та наявність на ній оселищ, що захищаються Бернською конвенцією, вже давно задокументована.

Туристичний потенціал території. Проектована ВЕС матиме негативний вплив на рекреаційний потенціал території, зменшуючи туристичну та рекреаційну привабливість, та обмежуючи розвиток туристичної інфраструктури в околицях ВЕС. Туристичні стежки проходять по території, яка знаходиться у зоні впливу можливих аварій та надзвичайних ситуацій на ВЕС, зокрема, пожеж, розльоту уламків конструкцій тощо. Це несе загрозу для туристів, спортсменів та збирачів чорниць, що перебувають на полонині та схилах гори. У зимовий період є небезпека розльоту уламків льоду, що намерзає на лопатях, що може становити небезпеку для життя та здоров'я громадян.

Враховуючи те, що:

1. Звіт містить завідомо неправдиву на недостовірну інформацію, наявні докази проведення неналежної та неповної оцінки впливу планованої діяльності на природні комплекси полонини Руна, суттєві неточності, відсутність можливості гарантувати збереження особливо цінних видів рослин та тварин, мінімізувати негативний вплив на довкілля.

2. Зведення ВЕС на території полонини Руна матиме суттєвий негативний вплив на екосистеми та на всі компоненти природи (геологічну будову, ґрунти, води, рослинність, тваринний світ, рельєф місцевості, а також рідкісні види флори і фауни та оселища, що охороняються на території Смарагдової мережі), що є підставами визначити плановану діяльність недопустимою.

Просимо:

- видати висновок про недопустимість здійснення планованої діяльності із будівництва ВЕС на території полонини Руна та рекомендувати розглянути іншу територіальну альтернативу, оскільки вплив на довкілля у запропонованому місці здійснення діяльності буде значним, який не можна буде усунути, зменшити чи компенсувати запропонованими у Звіті заходами.

**Директор
МБО «Екологія-Право-Людина»**

Олена Кравченко

*Виконавці:
Катерина Полянська,
Юлія Францішкевич-Вирста,
Ольга Мелень-Забрамна*